

В. В. ПОПОВА
доктор економічних наук, професор,
завідувач кафедри економіки підприємств,
Національна академія статистики, обліку та аудиту

Еволюція систем управління економічним розвитком національної макросистеми

У статті ідентифіковано характерні ознаки функціонування організаційно-економічного механізму управління розвитком національної макросистеми за різних умов господарювання (на прикладі України як складової колишнього СРСР і США) за період з 30-х рр. минулого століття по нинішній час, та визначено їх вплив на формування системи регулювання.

Ключові слова: економічний розвиток, державне регулювання, національна макросистема, організаційно-економічний механізм управління розвитком, ознаки функціонування організаційно-економічного механізму управління розвитком, системи управління, порівняльний аналіз, параметричні характеристики систем управління.

Постановка проблеми. Економічний розвиток національної макросистеми не є результатом суто стихійних і хаотичних змін, спричинених її структурними складовими [1]. Незалежно від типу економіки (закрита чи відкрита), принципів регулювання (жорстке адміністрування чи гнучке управління), форми власності (приватна чи державна), напруженості конкуренції (вільна чи обмежена), відповідальність за регулювання і контроль процесів розвитку лежить на державних органах влади. Регулювання здійснюється організаційно-економічним механізмом управління розвитком національної макросистеми та відображається у соціально-економічних показниках.

Роль держави у економічному розвитку національної макросистеми складна і чітко не окреслена. Суперечливі судження і дискусійні гіпотези з цього приводу висловлюються не тільки за спостереженнями макроекономічної динаміки країн з нестійким перехідним станом, а й на основі діалектичного осмислення досвіду становлення країн з цілком прийнятними показниками економічного розвитку [2–5].

Враховуючи вищезазначене в колишніх країнах СРСР склалася унікальна ситуація, зумовлена історичними особливостями, сукупність яких створює комплекс перешкод для формування цілісної відтворювальної структури з ринковим інституціональним устроєм:

- кілька поколінь не мають адекватного реаліям уявлення про приватну власність і про те, як нею раціонально розпоряджатися;
- у системі суспільних відносин уявлення про цивілізовану ринкову економіку поки що є переважно абстрактною категорією;
- знеособлювання економічної діяльності і відповідальності за її результати сприймається як абсолютна необхідність стабільності і благополуччя;
- підприємництво, яке фігурує у багатьох економічних положеннях як ключовий фактор, необхідний для забезпечення розвитку національної макросистеми поряд із землею, капіталом і працею, не тільки не заохочувалося, а було основою для політичних гонінь і репресій;
- існує і заохочується споживче ставлення до джерел природних ресурсів;
- у практичній діяльності переважає досвід господарювання, здобутий за умов адміністративно-командного управління;
- інтеграційні зв'язки між структурними елементами відтворювального сектору обмежені умовами закритої від зовнішніх ринків економіки;
- у ставленні до міжнародної конкуренції, яка ґрунтується на ринковій поведінці, превалюють стереотипи командного державного управління.

Всі ці перешкоди необхідно подолати у період становлення системи ринкових відносин в Україні. При розбудові організаційно-економічного механізму впливу на

рух суспільного продукту у процесі виробництва – розподілу – обміну – споживання має враховуватись необхідність переходу на принципово нові засади господарювання – приватну власність на засоби виробництва та вільну конкуренцію.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. При вивченні теоретико-методологічних проблем, пов'язаних із макроекономічною динамікою в Україні, пріоритетним аспектом вважається врахування ринкового механізму регулювання макроекономічних процесів, який формується в умовах сталого ринкового середовища. Кризи першої половини ХХ століття показали, що ринковий механізм регулювання макроекономічних процесів не є універсальним засобом гарантування стабільної еволюції національної макросистеми. До середини 70-х років минулого сторіччя найбільш затребуваною і поширеною, з погляду стабілізації макроекономічної еволюції, була концепція Дж. М. Кейнса, доопрацьована і практично реалізована Ф. Д. Рузвельтом [6]. Питання про посилення чи зниження ролі держави особливо гостро ставилися у контексті запобігання циклічності економічної активності або зниження її негативних наслідків.

Для забезпечення довгострокового і стабільного економічного розвитку держава контролює основні абсолютні і відносні параметри зростання. Від рішень щодо методів господарювання і економічного регулювання, прийнятих на державному рівні, залежить доля держави, можливість і швидкість виходу з найглибшої економічної кризи. Життєздатність реформ, спрямованих на створення результативної національної макросистеми, проявляється в їх здатності до забезпечення динамічного і ефективного розвитку економіки.

Наукові кола України не можуть залишатися осторонь закордонного досвіду державного регулювання, переосмислення форм, механізмів і інструментів, які обмежують чи, навпаки, підсилюють державне втручання у господарсько-економічну діяльність. З теоретичної і методологічної точок зору багатовікова вітчизняна і закордонна наукова спадщина служить тим відправним пунктом, від якого необхідно відштовхуватися у вирішенні питання розроблення національної програми стабільного розвитку [7–9].

Мета дослідження полягає у ідентифікації ознак функціонування організаційно-економічного механізму управління розвитком національної макросистеми за різних умов господарювання (на прикладі України як складової колишнього СРСР і США) за період з 30-х рр. минулого століття по нинішній час, та визначенні їх впливу на формування системи регулювання.

Виклад основного матеріалу дослідження. Умови підприємницької діяльності корпоративного сектору економіки у розвинених країнах зазнали суттєвих еволюційних змін. Ретроспективне порівняння досвіду, накопиченого підприємницьким сектором економіки США і України, як колишньої радянської республіки, вказує на значний розрив у інструментах і методах управління.

За досліджуваній майже 90-річний період (1930–2015 рр.) як у США, так і в Україні (яка перебувала у складі СРСР 74 роки) системи корпоративного управління змінювались у відповідності з налагодженням організаційних механізмів розподілу факторів. У США ці зміни здійснювалися під впливом стихійних ринкових перетворень в умовах вільного вибору виробника щодо питань формування факторних комбінацій. У СРСР ринкове регулювання було повністю усунуто і приріст валового суспільного продукту в основному забезпечувався нормованим державним розподілом факторів.

Узагальнене уявлення про відмінності в організаційно-економічних механізмах управління розвитком цих національних макросистем дає порівняння характерних ознак їх дії, інструментарій якого запропонував метр дослідження питань стратегічного управління І. Ансофф для виявлення реакції виробничої фірми на невизначеність зовнішнього середовища [10, с. 44–45]. Покрокове порівняння, виконане за 20-річними періодами, дає можливість відстежити динаміку еволюції найважливіших складових механізмів управління розвитком національних макросистем (табл. 1 – табл. 5). На 30-ті роки ХХ сторіччя припадає посилення втручання держави у діяльність фірм США, спричинене необхідністю обмеження впливу ринку на процеси загальнодержавного значення (табл. 1).

Характерні ознаки функціонування організаційно-економічного механізму управління розвитком національної макросистеми (30-ті рр.)

Ознаки	США	Україна
Ринкові	Диференційований попит	Попит на товари першої необхідності
Виробничі	<ul style="list-style-type: none"> – Ринкові критерії ефективності – Підвищення змістовності праці, участь в ухваленні поточних рішень – Управління шляхом досягнення згоди 	<ul style="list-style-type: none"> – Валовий обсяг випуску продукції – Оплата у межах прожиткового мінімуму – Вузька спеціалізація зон руху факторів виробництва – Жорстке централізоване авторитарне управління
Зовнішньо-торгівельні	– Орієнтація на внутрішній ринок та ринок розвинених країн	– Орієнтація на внутрішній ринок, експорт сировини та продуктів харчування
Інституційні	<ul style="list-style-type: none"> – Вільне формування факторних комбінацій з тенденцією до збільшення контролю з боку суспільства – Антимонопольне регулювання – Контроль за забрудненням навколишнього середовища – Вимоги щодо соціальної відповідальності – Орієнтація на споживача 	<ul style="list-style-type: none"> – Знищення підприємництва та унеможливлення вільного доступу до формування факторних комбінацій – Монополізація промисловості та сільського господарства – Зневага до питань забруднення навколишнього середовища та економії ресурсів – Репресії – Орієнтація на виробництво

Джерело: складено автором

У США нестримне прагнення до нарощування підприємницької вигоди відбувалося та тлі нехтування розвитком суспільства, що привело до монополізації ринків і забруднення навколишнього середовища. Вимушене державне регулювання супроводжувалося зниженням темпів приросту валового національного продукту. Найважливішою рисою цього періоду в Україні, яка перебувала у складі СРСР, було закріплення принципів нормативного розподілу факторів із широким застосуванням репресивних методів.

На початку другої половини ХХ століття динаміка змін у зовнішньому і внутрішньому середовищі США характеризується зростанням невизначеності. У першій половині ХХ століття американські підприємці орієнтувалися на виготовлення товарів першої необхідності, а потім – на диверсифікацію попиту національного ринку. Після 50-х рр. підприємці вперше виходять у міжнародний простір з високим ступенем конкуренції та глибоко диференційованим попитом, що зміщує акцент у бік розвитку галузей, схильних до запровадження інноваційних технологій (табл. 2).

Таблиця 2

Характерні ознаки функціонування організаційно-економічного механізму управління розвитком національної макросистеми (50-ті рр.)

Ознаки	США	Україна
1	2	3
Ринкові	<ul style="list-style-type: none"> – Розвиток ринків державних замовлень, індустрії дозвілля, галузей на базі новітніх технологій – Насичення попиту для галузей першого покоління 	<ul style="list-style-type: none"> – Дефіцит товарів першої необхідності – Нормований розподіл факторів і товарів

Продовження табл.2

1	2	3
Виробничі	<ul style="list-style-type: none"> – Нестабільність технологій – Підвищення змістовності праці – Управління через досягнення згоди сторін 	<ul style="list-style-type: none"> – Незмінні технології, крім військово-промислового комплексу – Вузька спеціалізація з мінімальною оплатою праці – Орієнтація на сільське господарство та післявоєнне оновлення промисловості
Зовнішньоторгівельні	<ul style="list-style-type: none"> – Вихід на міжнародні ринки розвинених країн 	<ul style="list-style-type: none"> – Вихід на ринки країн третього світу
Інституційні	<ul style="list-style-type: none"> – Втрата фірмами незалежності від суспільства – Вимоги соціальної відповідальності – Реакція на забруднення середовища та на зростання влади монополій 	<ul style="list-style-type: none"> – Повний контроль діяльності підприємств і поведінки споживачів – Зневага до соціальних проблем – Монополізація та централізація промисловості – Жорстке авторитарне управління

Джерело: складено автором

Для США в цей період характерними були розвинені національні ринки, втрата фірмами незалежності від суспільства та контролю над зовнішнім середовищем, складні умови стратегічних несподіванок і швидкозмінні технології, посилення впливу суспільства і політичних сил на ринкову поведінку фірми, що приводило до пошуку нових форм управління. Проте основна підприємницька свобода щодо вибору факторів і формування їх комбінацій не була порушена державою.

Для України, яка перебувала у цей період у складі колишнього СРСР, було характерним посилення механізмів нормативного підходу до формування комбінацій факторів у вигляді 5-річних планів з поширенням державного замовлення на весь виробничий асортимент. У сфері споживання нормативний підхід застосовувався у вигляді карткової системи розподілу продуктів населенню. Акцент було перенесено на виробничтво засобів виробництва, або на групу "А", частку якої на той період було доведено до 61,8%, що відповідно позначилось на темпах приросту валового продукту. Спостерігався високий рівень закритості економіки від зовнішніх ринків: частка експорту у національному доході складала 3,05%, економічна система знаходилась у стані повного самозабезпечення.

Але принципових відмінностей у організаційних механізмах економіки України та США в цілому у цей період не спостерігається.

Порівняння механізмів розподілу факторів у 30-х – 50-х роках вказує, що в той час як у США в цей період активно формувались нові ринки (індустрії дозвілля, міжнародних, держзамовлень), в Україні, навпаки, залишався незадоволеним попит на предмети першої необхідності. У США масово запроваджувались нові технології, а в Україні відносна стабільність технологічної бази порушувалась лише у оборонній промисловості. У зовнішньоторговельній діяльності промисловість США орієнтувалась на ринки розвинутих країн, а Україна не мала можливостей самостійного виходу на зовнішні ринки, оскільки, по-перше, перебуваючи в складі СРСР, вона не була самостійним суб'єктом зовнішньоекономічної діяльності, по-друге, економічна політика СРСР будувалась на принципі самодостатності – задоволенні потреб у межах державних кордонів.

Найбільші відмінності між Україною і США у цей період стосуються складових управління виробничим середовищем і державного регулювання. Американські фірми орієнтувались на ринкові критерії ефективності, а господарювання в СРСР та Україні було підпорядковано виконанню планів у директивних показниках валового суспільного продукту. У США спостерігалось широке залучення працівників до процесу ухвалення управлінських рішень і їх реалізації, підвищувались вимоги до змістовності, компетентності і професіоналізму праці, діяв принцип відповідності результатів виробничої діяльності і винагороди за працю. Для України, як і для всього СРСР, характерною була мінімальна оплата праці (у межах прожиткового мінімуму),

вузька спеціалізація при жорсткому авторитарному управлінні, а також зневага до питань соціального забезпечення (житлова проблема), економії ресурсів, екології. У державному регулюванні США відбувалось суттєве зміщення акцентів від відносної незалежності фірм, яка мала місце на початку століття, на посилення контролю за порушеннями екологічної рівноваги, дотриманням соціальної відповідальності і анти-монопольного законодавства.

Період 1965–1970 рр. для фірм США відзначався суттєвим зростанням невизначеності (табл. 3). Велику роль у цьому відіграли механізми об'єктивного і суб'єктивного походження.

До механізмів об'єктивного походження належить значне нарощування виробничих потужностей та відповідного ресурсного забезпечення. Активний вихід на зовнішні ринки транснаціональних корпорацій надав їм нові можливості, що вимагало відповідної модернізації їх управлінських функцій. Зростання рівня життя в США спонукало до перегляду традиційних підходів до використання фактору праці, трудова мотивація втратила первісне значення – задоволення фізіологічних потреб. Створена на той час розвинена індустрія нововведень надавала абсолютно нові можливості для активізації поведінки фірм на споживчому ринку і у конкуренції.

Таблиця 3

Характерні ознаки функціонування організаційно-економічного механізму управління розвитком національної макросистеми (70-ті рр.)

Ознаки	США	Україна
Ринкові	<ul style="list-style-type: none"> – Стратегічні несподіванки – Втрата контролю над зовнішнім середовищем – Вплив суспільства і політичних сил на ринкову поведінку – Обмеження зростання – Обмеженість ресурсів 	<ul style="list-style-type: none"> – Дефіцит предметів першої необхідності – Централізоване довгострокове планування директивних показників – Тотальне держзамовлення – Обмеження зростання – Освоєння нових родовищ корисних копалин
Виробничі	<ul style="list-style-type: none"> – Висока динаміка технологічних змін та технологічних укладів – Зміна характеру праці – Участь працівників в ухваленні стратегічних рішень – Управління на основі влади і впливу 	<ul style="list-style-type: none"> – Відносно сталі технології з орієнтацією на видобувні – Падіння темпів зростання продуктивності праці – Відсутність мотивації до праці у робітників
Зовнішньо-торговельні	<ul style="list-style-type: none"> – Вплив ринків соціалістичних країн і країн, що розвиваються 	<ul style="list-style-type: none"> – Торгівля переважно з країнами соцтабору – Вплив ринків розвинутих країн і країн, що розвиваються
Інституційні	<ul style="list-style-type: none"> – Збільшення розриву між навантаженням на системи управління та їх можливостями – Новий зміст існування фірми – Соціалізм або “неокапіталізм” 	<ul style="list-style-type: none"> – Тотальний контроль за виробниками – Централізоване державне планування за принципом “від досягнутого” – Авторитарне керівництво – Декларація соціалістичних цінностей замість пошуку шляхів подолання кризових явищ

Джерело: складено автором

До визначальних механізмів суб'єктивного походження належить активне втручання державних і неурядових організацій у ті сфери діяльності, які традиційно вважались винятково бізнесовими. Простої реакції на зміни за таких умов було вже недостатньо, були потрібні нові підходи до функціонування організаційно-економічного механізму управління розвитком національної макросистеми.

Як вказав І. Ансофф, проблема переходу від реактивності до передбачення американськими фірмами була успішно вирішена.

В економіці України і усього СРСР у цей період відбувались аналогічні за складністю процеси, проте використовувались принципово інші механізми реагування. Директивне впровадження нових виробничих технологій не компенсувало постійну нестачу ресурсів, яка спостерігалась на тлі недостатку корисних копалин. Давались взнаки недоліки командного адміністрування, яке не могло забезпечити збалансований рух сировини, матеріалів і комплектуючих, постійно виникали ситуації виробництва “не того” і “невчасно”. Наслідком цього було уповільнення темпів зростання народного господарства у цілому. Господарський сектор економіки знаходився під сильним тиском міністерств і відомств, він повністю був позбавлений самостійності у вирішенні суто виробничих задач та зорієнтований переважно на внутрішнього споживача. Освоєння нових родовищ нафти і газу підпорядковувалось забезпеченню різкого зростання частки енергоресурсів у структурі експорту (з 16–17% у 1965 р. до 30% у 1970 р.).

У 90-х роках характерні ознаки попереднього періоду посилились подальшим зростанням невизначеності у вирішенні питань підприємництва в США (табл. 4). Втрата чітких галузевих орієнтирів підприємницької діяльності, прояв ознак глобалізації, які виходять за межі національних кордонів, скорочення темпів економічного зростання є далеко не повним переліком джерел невизначеності в ухваленні рішень щодо розподілу факторів. На думку І. Ансоффа, головна причина вказаних змін полягає у повній втраті фірмами визначальної ролі в американському суспільстві, що вимагало від них творчого підходу до вирішення принципових питань створення комбінацій факторів. Питання пошуку шляхів нарощування ефективності використання факторів вирішувалося на рівні підприємницьких структур. Завдяки тривалому часу існування у вільному ринковому середовищі американські фірми змогли накопичити самостійний досвід подолання проблем ризикового підприємництва, а держава посилювала свою роль як незалежного арбітра. Підтримка засад цивілізованого суспільства державним регулюванням у США має характер вимушеного стримування прагнення підприємництва досягти особистої вигоди в абиякий спосіб.

Таблиця 4

**Характерні ознаки функціонування організаційно-економічного
механізму управління розвитком національної макросистеми
(з 90-х рр. по нинішній час)**

Ознаки	США	Україна
Ринкові	<ul style="list-style-type: none"> – Стратегічна невизначеність – Насичення внутрішнього ринку товарами – Тиск суспільства на ринкову поведінку фірм – Скорочення темпів зростання 	<ul style="list-style-type: none"> – Нехтування стратегічними несподіванками – Тотальний дефіцит споживчих товарів – Втрата державного контролю над господарською діяльністю (зростання цін, децентралізація, роздержавлення власності) – Зниження темпів зростання національного доходу
Виробничі	<ul style="list-style-type: none"> – Диференціація галузевих орієнтирів – Послаблення мотивації найманої праці – Зростання інвестування у підготовку трудових ресурсів 	<ul style="list-style-type: none"> – Падіння продуктивності праці – Поєднання централізованого державного планування “від досягнутого” з авторитарним керівництвом на основі госпрозрахунку
Зовнішньоторгівельні	<ul style="list-style-type: none"> – Перегляд засад міжнародних відносин – Виробництво поза межами національних кордонів 	<ul style="list-style-type: none"> – Відкритість зовнішнім ринкам – Торгівля енергоносіями з розвиненими країнами
Інституційні	<ul style="list-style-type: none"> – Експансія іноземних джерел ресурсного забезпечення бізнесу – Підтримка збиткових галузей 	<ul style="list-style-type: none"> – Збільшення розриву між навантаженням на системи управління та їх можливостями – Руїнування системи державного управління

Джерело: складено автором

СРСР і Україна у його складі вступили в 90-ті роки з абсолютно іншими “напряцтованнями”. Державне командне адміністрування практично вичерпало можливості забезпечення економічного зростання та розвитку, а у виробничому секторі затвердився стійкий стереотип безапеляційної підлеглості. Спроби держави дати підприємствам самостійність (перехід до госпрозрахунку) здійснювались командно, що при повній відсутності відповідних організаційно-економічних умов призвело до хаотичного господарювання. “Перебудова” М. С. Горбачова була не усвідомленим переходом на нові засади господарювання, а вимушеною відмовою від командного адміністрування через неможливість його здійснення, а відтак спричинила руйнівні наслідки [11, с. 10–12].

Зміни, які відбулись в Україні і у СРСР, а також у США (табл. 1–4), пояснюються еволюцією функціонування та зміною характерних ознак організаційно-економічного механізму управління розвитком національної макросистеми. Незважаючи на цілком порівнянні кількісні параметри цих наддержав їх рух до розвитку був прямо протилежним. Це можна пояснити відмінностями у цільових орієнтирах, окреслених теоретичними положеннями концепції П. Друкера.

За його словами, організація (на будь-якому рівні – фірми чи то країни), щоб вижити, повинна бути ефективною і результативною: результативність є наслідком того, що “виробляються потрібні, правильні речі”; а ефективність – того, “наскільки правильно створюються ці самі речі” [12, с. 63]. У США ефективність забезпечувалась підприємницьким сектором господарювання, знищення якого в Україні зокрема і у СРСР у цілому супроводжувалося тотальним дефіцитом споживчої продукції при критично низькій ефективності виробництва.

У США свобода фірми від штучних адміністративних обмежень на початку ХХ століття змінилась втратою її автономії від зовнішнього середовища у середині століття внаслідок зростання вимог до її соціально-економічної відповідальності.

Історія колишнього СРСР, у складі якого перебувала Україна, демонструє зворотні зрушення – від проголошених цінностей соціалізму до повної “свободи” господарського сектору від виконання вимог соціальної відповідальності: вільна від контролю суспільства приватизація, безробіття, інфляція, безпрецедентне зниження життєвого рівня населення на тлі значного розшарування населення за доходами, забруднення навколишнього середовища тощо.

Нормативне державне регулювання в СРСР у цілому і в Україні зокрема гальмувало зміни умов господарювання у бік діалектичного розвитку. За окресленими нами ознаками відставання СРСР від США складало від 60 років (за ринковими і зовнішньоторговельними ознаками) до 90 років (за виробничими та інституційними ознаками). Штучне та примусове знищення вільного підприємництва в СРСР значно зменшило складність та невизначеність централізованого управління монополізованими галузями, але водночас унеможливило розвиток суспільства. Складність, новизна і частота появи несподіваних проблем збільшила навантаження на управлінську складову, тоді як сукупність управлінських навичок, механізмів та інструментів залишалась незмінною і все менше відповідала реальним умовам.

У США нестабільність підприємницького середовища зростає з 1 бала (1900 р.) до 5 (1990 рр.) [10, с. 46]. У міру наростання темпу змін і незвичності подій ускладнювалась і управлінська практика господарювання. Відповідно до шкали нестабільності, запропонованої І. Ансоффом, регуляторні дії в Україні і США мали істотні відмінності (табл. 5).

Порівняння еволюції систем регулювання в Україні і США за єдиною шкалою вказує на появу розбіжностей на межі 1960 р. з подальшим наростанням розриву. На цей час у США припадає активний пошук нових інструментів, прийомів і методів приведення поведінки фірми у відповідність зі зростаючим рівнем нестабільності зовнішнього середовища. Тим часом в Україні проблеми економічного зростання і розвитку намагалися вирішити управлінням на основі екстраполяції, яке спрямоване на екстенсивне нарощування обсягів виробництва. Здійсненню управлінського процесу на такій основі цілком відповідає орієнтація на суто кількісні статистичні показники, що суперечить логіці спрямування на розвиток. Це обернулося зниженням загальної ефективності системи господарювання, посиленням ресурсних витрат та зниженням життєвого рівня населення. Така модель управління штучно втримувалась аж до мо-

менту повного руйнування колишнього СРСР, на що вказують програмні документи вищого керівництва.

Таблиця 5

Еволюція систем регулювання в Україні та США

Параметричні характеристики		Рік			
		1930	1950	1970	1990
Передбачуваність майбутнього		Повторення минулого	Передбачуване екстраполяцією	Передбачувані лише проблеми і можливості	Частково передбачувані слабкі сигнали
Рівень нестабільності		Бали			
		1–2	2–3	3–4	4–5
Спрямування регулювання	США	Стабільність	Реактивність	Передбачення	Творчість
	Україна	Стабільність	Реактивність	Реактивність	Реактивність
Основа ухвалення рішень	США	Контроль	Екстраполяція	Передбачення змін	Гнучкі екстрені рішення
	Україна	Контроль	Екстраполяція	Екстраполяція	Екстраполяція

Джерело: складено автором

Дослідження параметрів зростання і механізмів, під впливом яких формуються визначальні принципи розподілу факторів, показало їх тісний взаємозв'язок. Порівняльний огляд майже 90-річного періоду еволюції протилежних підходів до збалансування вільного і нормативного формування комбінацій факторів показав суттєві відмінності, обумовлені насамперед інституційною ознакою/інституційним устроєм. В обох випадках спостерігалися певні переломні моменти вимушеного відхилення державного управління від проголошених принципів впливу на розподіл основних виробничих факторів. Остаточний відхід від тих положень, які тривалий час були джерелом економічного, політичного і військового протистояння, відбувся під впливом об'єктивних суспільних законів. Різноспрямовані за сутністю перетворення були спричинені єдиною метою – забезпечення організаційних форм, спрямованих на досягнення стабільного економічного розвитку.

Висновки. Інституційний устрій в Україні сьогодні знаходиться у стані формування принципових положень щодо регулювання комбінацій факторів. Цей процес відрізняється високим рівнем складності та відбувається в основному стихійно. Складність ситуації визначається багатьма факторами, з-серед яких визначальним є відсутність чітких, науково обґрунтованих теоретичних положень щодо того, які орієнтири повинні бути встановлені. Повне усунення нормативних принципів розподілу факторів і відсутність досвіду регулювання в умовах вільного підприємництва спричинили появу великої кількості негативних явищ у вітчизняній економіці. Стагнація промислового потенціалу на межі повної його втрати супроводжується падінням показників економічного зростання з катастрофічним зниженням рівня життя. Потреба в екстреному розв'язанні практичних задач сучасної економіки об'єктивно відволікає вище керівництво від спрямування зусиль на розроблення цілісного бачення далеких перспектив державного устрою.

Потрібен неупереджений науковий підхід до пошуку методологічної бази використання тих суттєвих переваг відходу від командного адміністрування на основі кількісних показників економічного зростання, які залишаються поза межами уваги державного керівництва. Сучасна українська економіка знаходиться на такому переломному моменті, коли власний досвід недалекого минулого може бути використаний у поєднанні з більш ніж 100-річним досвідом інших країн для уникнення помилкових і тупикових напрямів розвитку.

Узагальнення досвіду еволюції і становлення конкурентних економік розвинених країн та історичної спадщини України, яка тривалий час перебувала у складі колишнього СРСР, показує, що для забезпечення стабільного розвитку в Україні необхідна концепція поетапного підйому наявного потенціалу до міжнародних стандартів з орієнтацією на підвищення макроекономічної результативності. Забез-

печення необхідного рівня зростання національної макросистеми вимагає досягнення галузевого балансу темпів зростання на конкурентній інноваційній основі, що передбачає: використання вигідних факторних умов як тимчасовий крок для стабілізації економічної ситуації; створення сприятливих умов для формування конкурентного середовища на основі інвестицій та інновацій. Оцінювання експортно-імпортного балансу і його частки у ВВП варто здійснювати з погляду його впливу на структуру промисловості, тип економічного зростання і формування моделі розвитку країни. Підвищення ефективності відтворювального сектору необхідно розглядати невід'ємно від створення передумов для постійного розширення і розвитку внутрішнього споживчого ринку.

Організаційно-економічний механізм управління розвитком національної макросистеми передбачає досягнення високого рівня макроекономічної результативності і вимагає виконання комплексу принципів умов:

- розроблення політики створення сучасної держави зі стійкими параметрами макроекономічного розвитку з одночасним формуванням інституціонально-господарського устрою, який спрямований на постійне напрацювання способів адекватної і своєчасної реакції на зовнішні і внутрішні виклики;
- забезпечення своєчасних прогресивних зрушень у промисловій структурі, підпорядкованих завданню формування основ індикативного планування з орієнтацією на систему галузевих пріоритетів;
- вирішення першочергового завдання завершення етапу переходу виробничого сектору на нові умови господарювання і виходу на цільові орієнтири результативності з переорієнтацією, скороченням або ліквідацією тих депресивних галузей, що не відповідають стратегії загальнодержавної промислової політики;
- активне підключення ринкових механізмів до регуляторного впливу державних органів, вивільнення переваг шляхом конструктивного вирішення питань підвищення продуктивності праці і конкурентоспроможності продукції;
- зміна форм і характеру втручання держави у діяльність приватних підприємств і компаній з чіткими цільовими настановами на стимулювання їх виробничо-інвестиційної активності.

Дотримання цих умов передбачає поступову реструктуризацію організаційно-економічного механізму управління розвитком національної макросистеми. Головним об'єктом радикальної зміни має бути інституційна складова, а економічна активність повинна ініціюватися підприємницьким сектором на ринкових засадах господарювання. Розподіл має здійснюватись з орієнтацією на чіткі індикатори економічного розвитку, розроблення яких має здійснюватись на підставі науково обґрунтованих програм з постійним моніторингом динаміки зрушень в організаційно-економічному механізмі управління розвитком національної макросистеми.

Список використаних джерел

1. Попова В. В. Національна макросистема як одиниця спостереження в статистиці економічного розвитку / В. В. Попова // Прикладна статистика: проблеми теорії та практики : [зб. наук. праць]. – 2009. – Вип. 5. – С. 130–139.
2. Гелб А. Х. Экономические преобразования в странах Центральной и Восточной Европы: проблемы, тенденции, перспективы / А. Х. Гелб, Ч. У. Грей ; [пер. с англ.]. – М. : Прогресс, 1995. – 112 с.
3. Данилишин Б. М. Благосостояние наций: эволюция парадигмы развития / Б. М. Данилишин, Л. Б. Шостак. – В 2 кн. / НАН Украины; Совет по изучению производительных сил Украины / Б. М. Данилишин (ред.). – К. : ЗАТ “Нічлава”, 2002. Кн. 1: Эволюция экономических отношений. – 356 с.
4. Лукінов І. І. Економічні трансформації (наприкінці ХХ сторіччя) / І. І. Лукінов. – К. : НАН України, Інститут економіки, 1997. – 455 с.
5. Стратегія економічного та соціального розвитку України (2004–2015 роки) “Шляхом Європейської інтеграції” / [А. С. Гальчинський, В. М. Геєць, Я. Б. Базилюк та ін.]. – Офіц. вид. – К. : ІВЦ Держкомстату України, 2004. – 416 с.
6. Кейнс Дж. М. Общая теория занятости, процента и денег / Дж. М. Кейнс ; [пер. с

- англ. проф. Н. Н. Любимова]. – М. : Гелиос АРВ, 2012. – 352 с.
7. Павловський М. А. Макроекономіка перехідного періоду: український контекст / М. А. Павловський. – К. : Техніка, 1999. – 334 с.
  8. Панасюк Б. Я. Економічна політика в Україні наприкінці ХХ століття / Б. Я. Панасюк. – К. : Поліграф книга, 2002. – 740 с.
  9. Роль держави у довгостроковому економічному зростанні / За ред. Б. Є. Кваснюка. – К. : Ін-т. екон. прогнозув.; Х. : Форт, 2003. – 424 с.
  10. Ансофф І. Стратегическое управление / И. Ансофф; [сокр. пер. с англ.; науч. ред. и авт. предисл. Л. И. Евенко]. – М. : Экономика, 1989. – 519 с.
  11. Горбачев М. С. Революционной перестройке – идеологию обновления : [Речь на Пленуме ЦК КПСС, 18 февраля 1988 года] / М. С. Горбачев. – М. : Политиздат, 1988. – 55 с.
  12. Друкер П. Ф. Задачи менеджмента в ХХІ веке / П. Ф. Друкер; [пер. с англ.]. – М. : Издательский дом “Вильямс”, 2000. – 272 с.

*В. В. ПОПОВА
доктор економічних наук, професор,
заведуюча кафедрою економіки підприємств,
Національна академія статистики, учета і аудиту*

Еволюція систем управління економічним розвитком національної макросистеми

В статті ідентифіковані характерні ознаки функціонування організаційно-економічного управління розвитком національної макросистеми при різних умовах господарювання (на прикладі України як республіки колишнього СРСР і США) за період з 30-х рр. минулого століття до теперішнього часу, а також визначено їх вплив на формування системи регулювання.

Ключові слова: економічне розвиток, державне регулювання, національна макросистема, організаційно-економічний механізм управління розвитком, системи регулювання, порівняльний аналіз, параметричні оцінки систем управління.

*V. V. POPOVA
Dsc (Economics), Professor,
Head of Business Economics Department,
National Academy of Statistics, Accounting and Audit*

Evolution of Economic Development Management Systems in National Macrosystem

Economic development of a national macrosystem is not the result of merely spontaneous and random changes caused by its structural components. Whatever the type of economy, principles of regulation, ownership form, intensity of competition, responsibility for the regulation and control of development processes is with the authorities. The state's role in economic development of a national macrosystem is complex and not clearly delineated. Whenever theoretical or methodological issues of macroeconomic dynamics in Ukraine are studied, emphasis is made on consideration to the market mechanism for macroeconomic regulation, formed in the well established market environment.

The purpose of the study is to determine the gap between managerial practices inherited by Ukraine (as part of the former USSR) and the one accumulated in by free market economies.

In developed countries, business environment, tasks and system solutions, including the corporate sector of economy, have undergone significant evolution over decades. Retrospective comparison of experiences accumulated by business sector in the U. S. and Ukraine as a former Soviet republic indicates a significant gap in the tools and methods of management.

The comparison of evolution and formation of competitive economies in developed

countries, on the one hand, and the historical heritage of Ukraine as part of the Soviet Union, on the other hand, shows that to ensure sustainable development Ukraine needs to use the concept of the phased lifting of its existing capacities to international standards with focus on enhancement of macroeconomic performance. The necessary rate of macroeconomic growth needs to be based on the balanced, competitive and innovation-driven growth rate of industries.

Keywords: *economic development, regulation, national macrosystem, organizational and economic mechanism for development management, operative features of organizational and economic mechanism for development management, regulatory system, comparative analysis, parametric characteristics of control systems.*

Посилання на статтю:

Попова В. В. Еволюція систем управління економічним розвитком національної макросистеми / В. В. Попова // Науковий вісник Національної академії статистики, обліку та аудиту: зб. наук. праць. – 2016. – № 3. – С. 20-30.